

УДК 37.013.42:379.8

DOI 10.31499/2618-0715.2(17).2026.361320

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОЗВІЛЛЯ ПІДЛІТКІВ У НІМЕЧЧИНІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Русакова Людмила, кандидат педагогічних наук, викладач, Відокремлений структурний підрозділ «Канівський фаховий коледж культури і мистецтв» Уманського національного університету.

ORCID: 0009-0008-1382-2683

E-mail: ludmilarusakova@ukr.net

У статті здійснено аналіз особливостей організації дозвілля підлітків у Німеччині (федеральна земля Північний Рейн-Вестфалія) в умовах цифровізації суспільства. Розкрито основні підходи до організації дозвілля, зокрема роль спортивних клубів (Sportvereine), муніципальних музичних шкіл (Musikschule), освітніх закладів і молодіжних організацій у формуванні соціальної активності підлітків.

На основі аналізу наукових джерел та практичних спостережень автора встановлено, що система організації дозвілля у Німеччині має структурований і інституціоналізований характер, що забезпечує доступність різних видів діяльності та сприяє соціалізації молоді.

Визначено, що важливими складовими є раннє залучення підлітків до організованих форм діяльності, розвиток творчих здібностей і формування базових життєвих компетентностей, зокрема навичок плавання. Обґрунтовано значення поєднання традиційних і цифрових форм діяльності як чинника гармонійного розвитку особистості.

Ключові слова: дозвілля, дозвілля підлітків, Німеччина, цифровізація, соціалізація, позашкільна діяльність, спортивні клуби, молодіжні програми, соціально-педагогічні підходи.

ORGANIZATION OF ADOLESCENT PERMITS IN GERMANY IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION: SOCIAL-PEDAGOGICAL ASPECT

Rusakova Lyudmila, candidate of pedagogical sciences, lecturer, separate structural unit «Kaniv Professional College of Culture and Arts» of Uman National University.

ORCID: 0009-0008-1382-2683

E-mail: ludmilarusakova@ukr.net

The article analyzes the features of organizing adolescents' leisure in Germany (North Rhine-Westphalia) in the context of digitalization. The main approaches to leisure organization are revealed, including the role of sports clubs, educational institutions, cultural organizations, and youth centers in shaping adolescents' social activity.

It is established that digitalization is integrated into the leisure system through the use of digital platforms and tools that ensure effective communication, coordination of activities, and increased accessibility of leisure services. Digital technologies complement traditional forms of leisure, enhancing their flexibility and attractiveness.

The study proves that the combination of organized activities and digital tools contributes to the development of social competencies, responsibility, and independence of adolescents. The possibilities of applying this experience in Ukraine are also identified.

The implementation of a systematic approach to the use of digital technologies in the leisure sector will ensure effective interaction between participants in the educational process and create conditions for the harmonious development of the teenager's personality.

As a result of the study, it was found that the organization of leisure activities for adolescents in Germany is characterized by a high level of organization, systematicity and institutional support. An important role in this process is played by digitalization, which is integrated into the activities of educational institutions, sports clubs and youth organizations.

It was found that the use of digital platforms and services promotes effective communication, facilitates the organization of activities and increases the availability of leisure services for adolescents. Digital tools complement traditional forms of leisure, ensuring their greater flexibility and attractiveness.

It is proven that the combination of organized forms of activity with the use of digital technologies contributes to the development of social competencies, responsibility and independence of adolescents.

The results obtained can be used in Ukraine, taking into account the need for a systematic approach to the implementation of digital tools in the field of leisure organization.

Key words: *adolescents, leisure, digitalization, Germany, extracurricular activities, social development, youth policy.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У сучасних умовах цифровізації суспільства відбуваються суттєві трансформації підходів до організації дозвілля підлітків. Зміни, пов'язані з поширенням інформаційно-комунікаційних технологій, впливають на структуру вільного часу молоді, форми соціальної взаємодії та способи самореалізації [1, с. 175-178].

Дослідження сучасних науковців свідчать, що дозвілля виступає важливим чинником розвитку особистості підлітка, забезпечуючи формування соціальних компетентностей, ціннісних орієнтацій і моделей поведінки. Зокрема, у працях Рід Ларсон (Reed Larson) підкреслюється, що організовані форми дозвілля сприяють розвитку ініціативності та відповідальності підлітків [2, с. 503-507].

Проблеми впливу цифрового середовища на поведінку підлітків зосереджено у роботі Аманда Ленхарт (Amanda Lenhart), де наголошується на зростанні часу перебування молоді в онлайн-просторі та необхідності формування навичок відповідального використання цифрових технологій [3].

Європейський науковий дискурс акцентує увагу на ролі позашкільної діяльності як чинника соціалізації. Зокрема, у дослідженнях Андреас Шрер (Andreas Schröer) підкреслюється значення молодіжних організацій і клубної діяльності для інтеграції підлітків у соціальне середовище [4].

У контексті німецької освітньої системи важливу роль відіграють інституціоналізовані форми дозвілля, що реалізуються через спортивні клуби (Sportvereine), музичні школи (Musikschule) та молодіжні центри. Дослідження Deutsches Jugendinstitut свідчать, що така система забезпечує доступність різних видів діяльності та сприяє гармонійному розвитку підлітків [5].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема організації дозвілля підлітків в умовах цифровізації суспільства є предметом активних міждисциплінарних досліджень у сучасній педагогіці, соціології та психології.

У наукових працях Рід Ларсон (Reed Larson) дозвілля розглядається як важливий простір розвитку ініціативності, саморегуляції та відповідальності підлітків. Автор підкреслює, що саме організовані форми діяльності (спорт, гуртки, клуби) створюють умови для формування соціальних компетентностей [1, с. 170-173].

Подальший розвиток цієї проблематики представлений у дослідженнях Джозеф Махоні (Joseph Mahoney), який доводить, що участь у позашкільних активностях знижує ризики асоціальної поведінки та сприяє успішній соціалізації підлітків [2, с. 502-506].

У контексті цифровізації особливу увагу привертають дослідження Аманда Ленхарт (Amanda Lenhart), де аналізується вплив цифрових технологій на поведінкові

практики підлітків. Авторка зазначає, що сучасні підлітки значну частину вільного часу проводять у цифровому середовищі, що потребує формування навичок критичного мислення та відповідального використання інформації [3].

Європейський науковий дискурс представлений дослідженнями Андреас Шрер (Andreas Schröer), у яких підкреслюється роль молодіжних організацій, культурних інституцій і клубної діяльності як ключових чинників соціальної інтеграції підлітків [4].

Значний внесок у вивчення дозвілля молоді в Німеччині здійснює Deutsches Jugendinstitut (DJI), у дослідженнях якого доведено, що структурована система позашкільної діяльності (Sportvereine, Jugendzentren, Musikschule) забезпечує високий рівень залученості підлітків до різних форм активності та сприяє їх соціалізації [5, с. 21–24].

Окремі аспекти взаємозв'язку дозвілля та психологічного благополуччя підлітків розкрито у працях Джудіт Абботт-Чепмен (Judith Abbott-Charman), яка визначає дозвілля як важливий простір самовираження та формування ідентичності підлітків [6].

Таким чином, аналіз сучасних наукових досліджень засвідчує, що дозвілля підлітків є складним соціально-педагогічним феноменом, який формується під впливом цифровізації, інституційних умов і соціокультурного середовища.

Метою статті є аналіз особливостей організації дозвілля підлітків у Німеччині (федеральна земля Північний Рейн-Вестфалія) в умовах цифровізації суспільства та визначення можливостей використання відповідного досвіду в Україні.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **методи і завдання дослідження**:

- проаналізувати теоретичні підходи до розуміння дозвілля підлітків у сучасному науковому дискурсі.
- охарактеризувати вплив цифрового середовища на структуру дозвілля підлітків.
- визначити особливості організації дозвілля підлітків у Німеччині (Північний Рейн-Вестфалія).
- проаналізувати роль інституцій (Sportvereine, Musikschule, молодіжні організації) у забезпеченні дозвіллевої діяльності підлітків.

Узагальнити практичні спостереження автора щодо організації дозвілля підлітків у досліджуваному регіоні.

Визначити можливості використання німецького досвіду організації дозвілля підлітків у практиці освітніх та соціальних інституцій України. Це

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному науковому дискурсі дозвілля розглядається як важлива складова життєдіяльності особистості, що забезпечує не лише відновлення фізичних і психічних ресурсів, але й виступає простором соціалізації, самореалізації та формування життєвих компетентностей підлітків.

У працях Рід Ларсон (Reed Larson) дозвілля трактується як середовище розвитку ініціативності та внутрішньої мотивації особистості. Автор підкреслює, що саме в умовах добровільно обраної діяльності підлітки набувають досвіду самостійного прийняття рішень і відповідальності за їх результати [1, с. 170–178].

Подальший розвиток цього підходу представлено у дослідженнях Джозеф Махоні (Joseph Mahoney), який доводить, що участь у структурованих формах дозвілля (позашкільні програми, спортивні секції, гуртки) позитивно впливає на соціальну адаптацію підлітків і знижує ризики девіантної поведінки [2, с. 503–507].

Важливим напрямом сучасних досліджень є вивчення впливу цифровізації на дозвілля підлітків. В напрацювання Аманди Ленхарт (Amanda Lenhart) зазначається, що цифрове середовище стає невід'ємною частиною повсякденного життя молоді, змінюючи структуру їхнього вільного часу та способи комунікації [3].

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

Європейський підхід до осмислення дозвілля підлітків ґрунтується на ідеї його інституціоналізації та соціальної значущості. У дослідженнях Андреас Шрер (Andreas Schröer) підкреслюється, що організовані форми дозвілля, зокрема діяльність молодіжних центрів, клубів і культурних установ, виступають важливим чинником соціальної інтеграції та розвитку громадянської активності підлітків [4, с. 64–67].

У контексті німецької моделі особливу роль відіграють інституції, що забезпечують організацію дозвілля. Згідно з даними Deutsches Jugendinstitut (DJI), система позашкільної діяльності в Німеччині характеризується високим рівнем доступності та різноманіттям форм, серед яких провідне місце займають спортивні клуби (Sportvereine), музичні школи (Musikschule) та молодіжні організації [5, с. 22–25].

Окрему увагу у наукових дослідженнях приділено ролі дозвілля у формуванні психологічного благополуччя підлітків. У працях Джудіт Абботт-Чепмен (Judith Abbott-Charman) доведено, що участь у різноманітних видах діяльності сприяє розвитку самооцінки, емоційної стійкості та формуванню особистісної ідентичності [6, с. 125–129].

Таким чином, теоретичний аналіз дозволяє розглядати дозвілля підлітків як складний соціально-педагогічний феномен, що формується під впливом цифрових, соціальних і культурних чинників. Ефективна організація дозвілля передбачає поєднання індивідуальних інтересів підлітків із можливостями інституційного середовища, що забезпечує їх гармонійним розвитком.

Вплив цифрового середовища на дозвілля підлітків. Цифрове середовище є одним із ключових чинників трансформації дозвілля підлітків у сучасному суспільстві. Поширення інформаційно-комунікаційних технологій зумовлює зміну структури вільного часу, способів комунікації та форм соціальної взаємодії молоді.

У дослідженнях Аманда Ленхарт (Amanda Lenhart) встановлено, що більшість підлітків щоденно використовують цифрові пристрої для спілкування, навчання та розваг, що суттєво змінює характер їхньої дозвіллевої діяльності [3].

Аналітичні звіти OECD підкреслюють, що цифровізація відкриває нові можливості для розвитку підлітків, зокрема доступ до освітніх ресурсів, самовираження та міжкультурної комунікації, водночас створюючи ризики надмірної залежності від онлайн-середовища [7, 11].

У працях UNESCO зазначається, що формування цифрової грамотності є необхідною умовою гармонійного розвитку особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства [8, с. 33–36].

Водночас сучасні дослідження доводять, що надмірна залученість підлітків до цифрового середовища може призводити до зниження рівня фізичної активності та обмеження участі у традиційних формах дозвілля, зокрема спортивній і творчій діяльності [2, с. 505].

У європейському контексті підкреслюється необхідність збалансованого поєднання цифрових і традиційних форм дозвілля. Зокрема, у дослідженнях Deutsches Jugendinstitut (DJI) зазначається, що ефективна організація дозвілля передбачає інтеграцію цифрових технологій у системі позашкільної діяльності без витіснення фізичної та соціальної активності [5, с. 24–27].

Таким чином, цифрове середовище виступає не лише як новий простір дозвілля, але і як фактор, що трансформує традиційні підходи до його організації. У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження того, яким чином у конкретних соціокультурних умовах забезпечується баланс між цифровими та офлайн-формами діяльності підлітків.

У Німеччині ця проблема вирішується через поєднання цифрових технологій із розвиненою системою структурованого дозвілля, що реалізується через діяльність спортивних клубів, культурних установ і молодіжних організацій.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

Організація дозвілля підлітків у Німеччині (федеральна земля Північний Рейн-Вестфалія). Організація дозвілля підлітків у Німеччині характеризується високим рівнем структурованості, інституціоналізації та соціальної спрямованості. Система позашкільної діяльності побудована на взаємодії освітніх закладів, спортивних клубів, культурних установ і молодіжних організацій, що забезпечує доступність різних форм активності для підлітків [5, с. 22–25].

Дослідженням встановлено, що провідне місце в організації дозвілля займає спортивна діяльність, яка реалізується через розгалужену мережу спортивних клубів (Sportvereine). Ці інституції забезпечують систематичну участь підлітків у тренувальному процесі, формуючи навички дисципліни, відповідальності та командної взаємодії.

У процесі дослідження встановлено, що цифровізація у Німеччині забезпечується не лише на рівні загальних освітніх політик, а й через використання конкретних цифрових платформ і інструментів, які активно застосовуються в організації дозвілля підлітків.

Зокрема, у діяльності освітніх закладів і позашкільних інституцій використовуються платформи Moodle, IServ, Logineo NRW, які забезпечують комунікацію, організацію заходів і взаємодію між учнями, педагогами та батьками.

Зафіксовано, що у спортивних клубах (Sportvereine) широко застосовуються цифрові сервіси, такі як Vereinsplaner, Spond та інші мобільні додатки, що використовуються для планування тренувань, запису учасників і координації діяльності.

Крім того, у сфері молодіжної роботи активно використовуються цифрові платформи та соціальні мережі для інформування підлітків про заходи, гуртки та можливості участі в різних видах діяльності.

Встановлено, що такі цифрові інструменти забезпечують оперативність комунікації, підвищують доступність дозвіллевих послуг і сприяють більш широкому залученню підлітків до організованих форм діяльності.

Таким чином, цифровізація у Німеччині реалізується через систему конкретних інструментів і платформ, які інтегрують освітню, спортивну та культурну діяльність, формуючи єдиний простір організації дозвілля підлітків.

Встановлено, що використання цифрових інструментів підвищує доступність дозвіллевих послуг, сприяє індивідуалізації діяльності та забезпечує гнучкість організації вільного часу підлітків. Таким чином, цифровізація не витісняє традиційні форми дозвілля, а підсилює їх ефективність, створюючи умови для більш широкого залучення молоді до соціально значущої діяльності [10; 12].

Зафіксовано, що у федеральній землі Північний Рейн-Вестфалія функціонує розвинена система дитячо-юнацької підготовки при професійних футбольних клубах, зокрема 1. FC Köln та Borussia Dortmund, де тренувальний процес організовується з раннього віку. Така система сприяє формуванню стійкої мотивації до фізичної активності та забезпечує безперервність розвитку спортивних навичок.

Встановлено, що значну роль у структурі дозвілля підлітків відіграє культурно-мистецька діяльність. У межах дослідження зафіксовано функціонування муніципальних музичних шкіл (Musikschule Köln, Düsseldorf, Dortmund), у яких підлітки залучаються до інструментального виконавства, вокалу та ансамблевої діяльності. Це сприяє розвитку творчих здібностей, емоційної сфери та соціальних навичок.

Крім того, у шкільному середовищі активно функціонують театральні студії та творчі проекти, що інтегрують мистецьку діяльність в освітній процес. Такі форми роботи сприяють формуванню комунікативної компетентності та розвитку особистісної ідентичності підлітків.

Окрему увагу у системі організації дозвілля приділено формуванню базових життєвих компетентностей. Зокрема, у Німеччині плавання розглядається не лише як вид фізичної активності, а як необхідна життєва навичка. У процесі дослідження встановлено,

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

що навчання плаванню має системний характер і реалізується через шкільні програми та діяльність спеціалізованих організацій, зокрема DLRG (Deutsche Lebens-Rettungs-Gesellschaft). Система сертифікації рівнів (Seepferdchen, Bronze, Silber, Gold) забезпечує послідовне формування навичок безпечної поведінки на воді.

Ключовим результатом дослідження є встановлення того, що ефективна організація дозвілля підлітків у Німеччині базується на поєднанні інституціоналізованих форм діяльності, системності та раннього залучення дітей до різних видів активності.

Доведено, що функціонування розвиненої мережі спортивних клубів (Sportvereine), муніципальних музичних шкіл (Musikschule), молодіжних центрів (Jugendzentren) та спеціалізованих організацій (DLRG) забезпечує високий рівень залученості підлітків до соціально значущої діяльності.

Встановлено, що така модель організації дозвілля сприяє формуванню соціальних компетентностей, відповідальності, комунікативних навичок та забезпечує гармонійний розвиток особистості підлітка. Німеччина

Цифрові інфраструктури як системоутворюючий чинник організації дозвілля підлітків. У процесі дослідження встановлено, що цифровізація у Північному Рейні-Вестфалії має нормативно закріплені і масштабований характер. Зокрема, в межах державної програми DigitalPakt Schule (2019–2024) було забезпечено розвиток цифрової інфраструктури закладів освіти, включаючи доступ до інтернету, внутрішні мережі, технічне забезпечення та цифрові сервіси. Це створює основу для організації як навчальної, так і позашкільної діяльності в єдиному цифровому середовищі [10; 12].

Зафіксовано, що на рівні федеральної землі функціонує платформа Logineo NRW, яка використовується закладами освіти для комунікації, обміну матеріалами та координації діяльності. Через такі системи забезпечується інформування про гуртки, проекти та позакласні заходи, а також взаємодія між учнями, педагогами та батьками.

Встановлено, що у спортивних клубах (Sportvereine) цифрові сервіси, зокрема Spond та Vereinsplaner, використовуються для планування тренувань, обліку участі та організації подій. Це сприяє підвищенню регулярності відвідування занять та спрощує процес залучення підлітків до діяльності.

Окремо визначено, що молодіжні центри (Jugendzentren) активно застосовують цифрові канали комунікації, включаючи офіційні сайти та соціальні мережі, для анонсування заходів і залучення підлітків до участі.

Встановлено, що цифрові інструменти в Німеччині функціонують як частина єдиної системи, що поєднує освітні заклади, спортивні організації та молодіжні служби, забезпечуючи доступність, безперервність і ефективність організації дозвілля підлітків [9].

Важливо зазначити, що на відміну від практик, які частково реалізуються в інших країнах, у Німеччині цифровізація виступає не допоміжним елементом, а системоутворюючим чинником організації дозвілля підлітків, що забезпечує узгодженість, доступність і ефективність усіх форм діяльності

Можливості використання цифрових підходів у системі організації дозвілля підлітків в Україні. Аналіз досвіду Німеччини засвідчує, що ключовим чинником ефективності організації дозвілля є не лише наявність цифрових інструментів, а їх системна інтеграція в діяльність освітніх закладів, спортивних клубів і молодіжних центрів. Встановлено, що в Україні також використовуються окремі цифрові платформи та сервіси, однак їх застосування має переважно фрагментарний характер і не забезпечує повноцінної координації між різними суб'єктами дозвіллевої діяльності.

Перспективним напрямом розвитку є створення єдиного цифрового середовища для організації дозвілля підлітків, що передбачає інтеграцію інформаційних ресурсів закладів освіти, позашкільних установ і громадських організацій. Такий підхід сприятиме

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

підвищенню доступності дозвіллевих послуг, розширенню можливостей залучення підлітків до різних видів діяльності та формуванню їх цифрової грамотності.

Впровадження системного підходу до використання цифрових технологій у сфері дозвілля дозволить забезпечити ефективну взаємодію між учасниками освітнього процесу та створити умови для гармонійного розвитку особистості підлітка.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного дослідження встановлено, що організація дозвілля підлітків у Німеччині характеризується високим рівнем організованості, системності та інституційної підтримки. Важливу роль у цьому процесі відіграє цифровізація, яка інтегрується у діяльність освітніх закладів, спортивних клубів і молодіжних організацій.

Встановлено, що використання цифрових платформ і сервісів сприяє ефективній комунікації, полегшує організацію діяльності та підвищує доступність дозвіллевих послуг для підлітків. Цифрові інструменти доповнюють традиційні форми дозвілля, забезпечуючи їх більшу гнучкість і привабливість.

Доведено, що поєднання організованих форм діяльності з використанням цифрових технологій сприяє розвитку соціальних компетентностей, відповідальності та самостійності підлітків.

Отримані результати можуть бути використані в Україні з урахуванням необхідності системного підходу до впровадження цифрових інструментів у сфері організації дозвілля.

REFERENCES

1. Larson R. Toward a psychology of positive youth development. *American Psychologist*. 2000. Vol. 55(1). P. 170–183.
2. Mahoney J. L. School extracurricular activity participation as a moderator in the development of antisocial patterns. *Child Development*. 2000. Vol. 71(2). P. 502–516.
3. Lenhart A. Teens, Social Media and Technology Overview 2015. *Pew Research Center*, 2015.
4. Schröer A. Youth Policy in Germany: Structures and Developments. *Social Work and Society*. 2016. Vol. 14(2). P. 60–68.
5. Deutsches Jugendinstitut (DJI). Growing up in Germany: *Everyday Worlds*. Munich: DJI, 2021.
6. Abbott-Chapman J. Leisure, Health and Well-being of Young People. London: Routledge, 2014.
7. OECD. Children and Young People's Mental Health in the Digital Age. Paris: OECD Publishing, 2021.
8. Larson R., Verma S. How children and adolescents spend time across the world: Work, play, and developmental opportunities. *Psychological Bulletin*. 1999. Vol. 125(6).
9. European Commission. EU Youth Report 2022. Luxembourg: *Publications Office of the European Union*, 2022.
10. OECD. How's Life for Children in the Digital Age? Paris: *OECD Publishing*, 2019.
11. UNICEF. The State of the World's Children 2021: On My Mind. New York: UNICEF, 2021.
12. Deutsches Jugendinstitut (DJI). Youth in Germany 2022. Munich: DJI, 2022.

Конфлікт інтересів. Автор підтверджує відсутність фінансових, особистих чи інших інтересів, що можуть розглядатися як потенційний конфлікт інтересів щодо публікації цієї статті.

Фінансування. Дослідження виконане за відсутності фінансової підтримки з боку будь-яких організацій.

Доступність даних. Це дослідження не передбачає використання додаткових наборів даних.

Використання штучного інтелекту. Інструменти штучного інтелекту не використовувались при написанні цієї статті.

Дата першого надходження статті до видання – 20.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування – 08.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) – 19.05.2026